

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВТОРУ В ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК І ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Кирилюк С. В.

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу з німецької мови

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна

orcid.org/0000-0003-4711-5473

ksw64@meta.ua

Ключові слова: фольклорний дискурс, різнорівневі повтори, контактний повтор, дистантний повтор, кумулятивна казка, стабільні словесні формули.

У статті наголошується на тому, що фольклорний дискурс характеризується низкою повторів, які сприяють активізації тривалості й інтенсивності прояву дії, передають значну додаткову інформацію емоційності, експресивності та стилізації. Статтю присвячено вивченню особливостей різнорівневих повторів, що визначають жанрову специфіку німецької народної казки. Повтори аналізуються на фонетичному, морфемному, лексичному і синтаксичному рівнях мови. Повтор розглядається як один із найважливіших елементів будови текстотвірних логіко-семантичних зв'язків, найбільш частотним засобом мовної стереотипності. Традиційні формули в текстах німецьких народних казок набувають характеру стабільних словесних формул. Багаторазове, наростаюче повторення однієї і тієї самої дії формує так звані кумулятивні казки. Повтори в кумулятивних казках однотипові за лексико-синтаксичним оформленням. Повтор як ритміко-синтаксичну фігуру вважаємо стилістичним засобом підвищення емоційної виразності оповіді у казці. Зазначається також, що поряд із повторами на фонетичному рівні наявні лексичні контактні та дистантні повтори. Дистантні повтори створюють структуру тексту, виступають засобом зв'язку між різними частинами тексту, слугують засобом організації послідовності компонентів тексту.

На лексичному рівні наявні повтори різних частин мови для активізації відповідних семантичних ознак: посилення тривалості дії, інтенсивності прояву ознаки, виділення, підкреслення суб'єкта. Розвиток дії в німецькій народній казці здійснюється за допомогою дистантного повтору-підхоплення, який виконує змістовну і структурну функції.

Під час перекладу тексту німецької народної казки українською мовою застосовується такий самий тип повтору. Іноді виникають труднощі, пов'язані з адекватним відтворенням повторюваності. Особливо це стосується прийомів і способів досягнення еквівалентності поетичного перекладу.

Дослідження показало, що текст німецької народної казки характеризується повторюваністю, яка проявляється на різних рівнях мови, в різних формах і з різним ступенем інтенсивності.

STRUCTURAL-FUNCTIONAL REALIZATION OF REPETITION IN THE TEXTS OF GERMAN FOLK FAIRY TALES AND ITS RENDERING IN THE UKRAINIAN TRANSLATION

Kyryliuk S. V.

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Romano-Germanic Philology and German Translation

Petro Mohyla Black Sea National University

68 Desantnykiv str., 10, Mykolaiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-4711-5473

ksw64@meta.ua

Key words: *folklore discourse, repetitions at various levels, contact repetition, distant repetition, cumulative fairy tale, stable verbal formulae.*

The article emphasizes that folklore discourse is characterized by a number of repetitions contributing to the action duration and intensity activation, and conveying significant additional information of emotionality, expressiveness and stylization. The article is devoted to the study of the peculiarities of repetitions at various levels that determine the German folk tale genre specificity. Repetitions have been analyzed at the phonetic, morphemic, lexical and syntactic language levels. Repetition is considered to be one of the most important elements in the structure of text-forming logical-semantic connections, and the most frequent means of linguistic stereotyping. Traditional formulae in the texts of German folk tales acquire the character of stable verbal formulae. Frequent, increasing repetition of the same action forms the so-called cumulative tales. Repetitions in cumulative fairy tales are of the same lexical and syntactic type. Repetition as a rhythmic-syntactic figure is considered to be a stylistic means of the emotional expressiveness increase of the fairy tale story. Lexical contact and distant repetitions have been noted to exist along with repetitions at the phonetic level. Distant repetitions create the text structure, act as a means of connection between different parts of the text, and serve as a way of organizing the sequence of the text components.

At the lexical level, there are repetitions of different parts of speech to activate the corresponding semantic features: increasing the duration of action, the intensity of the feature manifestation, highlighting, and emphasizing the subject. The action development in a German folk tale is carried out by means of a distant repetition-pickup, which performs meaningful and structural functions. The same type of repetition is used when translating the text of a German folk tale into Ukrainian. Sometimes difficulties associated with adequate repetition rendering may arise. This is especially true of techniques and ways to achieve the poetic translation equivalence.

The study has shown that a German folk tale text is characterized by repetition, which is manifested at different language levels, in different forms and with different degrees of intensity.

Фольклорній традиції притаманна низка прийомів, які залучаються у процесі розгортання тексту і допомагають актуалізувати у свідомості людини додаткову інформацію. Одним із таких прийомів, поширених у фольклорному дискурсі, є повтор. Енциклопедія української мови трактує повтор як фігуру мови, що полягає у повторенні в певній послідовності звуків, слів або ж їхніх частин, висловів для досягнення відповідного виражального та зображального ефекту [15, с. 459].

У лінгвістичних розвідках вітчизняних і зарубіжних учених характеристика повтору варію-

ється залежно від мети дослідження. Як засвідчує огляд наукових праць, повтор розглядається як один із найважливіших елементів побудови текстотвірних логіко-семантичних зв'язків [7–10; 12], як засіб експресивного синтаксису [1; 11; 13]. Повтор неодноразово ставав об'єктом дослідження на матеріалі фольклорних творів у різних мовах, проте його функціонально-семантичне навантаження в текстах німецької народної казки висвітлено недостатньо.

Повтор у творах усної народної творчості надає їм мальовничості, плавності, співучості; сприяє

уповільненню розвитку дії у фольклорному творі, бере участь у створенні експресивності, у залученні уваги читача / слухача до важливих у смисловому плані описів [6, с. 3].

Актуальність представленої проблематики підтверджується нечисленними поки дослідженнями феномену повтору в дискурсі німецької народної казки, що сприяє визначенню загальних і національно-специфічних рис повторюваності у казці та способів їх відтворення в україномовному перекладі. **Мета** наукової розвідки полягає у характеристиці загальних для фольклорного дискурсу та національно-специфічних особливостей різнорівневих повторів, які визначають жанрову специфіку творів.

У рамках сформульованої нами мети передбачається вирішення таких **завдань**:

- виділення й опису повторів у німецькій народній казці на фонетичному, морфемному, лексичному та синтаксичному рівнях німецької мови;
- визначення функцій, які виконуються окремими видами повторів.

Об'єктом дослідження у представленій роботі є повтори на фонетичному, морфемному, лексичному та синтаксичному рівнях німецької мови.

Предмет дослідження становить структура й особливості функціонування повторів на різних рівнях мови в німецькій народній казці.

Грунтуючись на дослідженнях фольклорного дискурсу вітчизняними та зарубіжними вченими, вважаємо повтор у німецьких народних казках найбільш частотним засобом мовної стереотипності. Традиційні формули як загальні фрагменти тексту народної казки посідають особливе місце, оскільки набувають характеру стабільних словесних формул, проте не виключають відомої варіативності всередині цих формул. Так, наприклад, формульний повтор німецької народної казки *Es lebte einmal..., Es war einmal..., Es war vor Zeiten...* слугує засобом структурування сюжету всієї казки.

Існує низка німецьких народних казок, обов'язковою складовою частиною текстової структури яких є повтор певних елементів. Це кумулятивні казки. Основний композиційний прийом кумулятивних казок полягає у багаторазовому, наростаючому повторенні однієї й тієї самої дії, поки створений у такий спосіб ланцюг не обривається або ж не повертається у протилежному, спадному порядку [14, с. 243]. Крім принципу ланцюга можливі й решта видів поступового наростання чи нагромадження, що веде до якої-небудь раптової комічної катастрофи. Звертаючись до питання походження структурного принципу кумуляції, В.Я. Пропп висловив думку про його давнє походження [14, с. 248].

Звернімося до прикладів. У казці «Die kluge Else» у пошуках зниклої нареченої до погребу

послідовно спускаються служниця, слуга, мати, батько. Відбувається послідовне нанизування дій:

Da sprach die Frau zur Magd: „Geh doch hinunter in den Keller und sieh, wo die Else bleibt!“ Die Magd ging und fand sie vor dem Fasse sitzend und laut schreiend. <...> Über eine Weile, als die Magd nicht wiederkam, und die droben durstig nach dem Trank waren, sprach der Mann zum Knecht: „Geh doch hinunter in den Keller und sieh, wo die Else und die Magd bleibt!“ <...> Oben warteten sie auf den Knecht, als er aber immer nicht kam, sprach der Mann zur Frau: „Geh doch hinunter in den Keller und sieh, wo die Else bleibt!“ [17, с. 211–212].

Хазяйка й каже робітниці: – Сходи-но ти в комору та подивися, що там із Ельзою сталося. Пішла робітниця, бачить – сидить Ельза перед діжкою та плаче-заливається. <...> А в домі все пива чекають – не дочекаються, робітниця не повертається. Тоді батько й каже робітнику: – Сходи-но ти в комору та подивися, що там Ельза з робітницею роблять. <...> А в домі чекають робітника, а він усе не повертається. Тоді батько каже матері: – Сходи-но ти сама в комору і подивися, що там із Ельзою сталося [4].

Як свідчить приклад, повтори однотипові, де кожний із наступних подібний попередньому за лексико-синтаксичним оформленням („Geh doch hinunter in den Keller und sieh, wo die Else bleibt!“). Повтор у тексті німецької народної казки є одним із найважливіших принципів структурної та семантичної організації фольклорного твору.

У межах нашої наукової розвідки ми звертаємо увагу на повтор як одну з найбільш поширених ритміко-синтаксичних фігур. Вживання таких повторів виявляється важливим стилістичним засобом підвищення емоційної виразності оповіді у казці:

„kikeriki, unsere goldene Jungfrau ist wieder hier“ [17, с. 170].

«Кукуріку, кукуріку! –

Наша дівчина іде, –

на ній золота без ліку» [2, с. 9].

„kikeriki,

unsere schmutzige Jungfrau ist wieder hier“

[17, с. 171].

«Кукуріку, кукуріку! –

Наша ледащиця йде, –

що брудна буде довіку!» [2, с. 11].

Звернімо увагу на те, що повтори сполучень приголосних і голосних звуків (*kikeriki* – *кукуріку*) становлять звуконаслідування співу півника за допомогою схожих із ним звуків. Звуконаслідування використовується зазвичай у казках, щоб надати різним явищам природного звучання. Наприклад: *...griff eine Schere mit der rechten, und ritsch, ratsch waren sie abgeschnitten [17, с. 106] – «а правою схопила ножиці і – чик-чик! – відрізала*

його» [3]; *Dann steckte es eine andere auf und schnurr, schnurr, schnurr, dreimal gezogen* [17, с. 314] – «Узяв чоловічок у неї намисто, підсів до прядки, і *турр-турр-турр* – три рази обернеться веретено» [4]; *...es war an einem Fuß lahm und hickelte hunkerus, hunkerus* [17, с. 640]. – «...він на одну ногу кульгав, був заморений і на ходу похрипував: “гун-гун”».

Як свідчать приклади, у перекладі відбувається підбір слів, що мають схожу звукову форму і створюють у свідомості слухача / читача звуковий образ дії. У наступному прикладі на перший план висувається функція алітерації, яка передає підсилювальну експресію:

„*knuper, knuper, kneischen, wer knupert an meinem Häuschen?*“
die Kinder antworteten
„*der Wind, der Wind, das himmlische Kind*“ [17, с. 121].
«А хто там *гризе без упины, Руйнує мою хатину!*»
Діти відповіли:
«*Це вітер лісний Гуде навісний!*» [2, с. 41].

З огляду на приклад констатуємо, що ритм, заснований на тотожності звучання кінцевих складів як в оригіналі, так і в перекладі створює сильний експресивний ефект і сприяє емоційному впливу на слухача / читача. Зауважимо також, що поряд із повторами на фонетичному рівні наявні лексичні контактні повтори, які вживаються для активізації тривалості й інтенсивності прояву дії (*knuper, knuper*), і виділення, підкреслення суб'єкта дії (*der Wind, der Wind*).

На лексичному рівні в текстах німецьких народних казок наявні повтори різних частин мови. Повтор дієслів сприяє активізації тривалості дії (*Der Bursche mußte laufen und immerfort laufen drei Tage und drei Nächte hindurch* [16, с. 91]), прикметників – інтенсивності вияву ознаки (*...da wurde es lichter und immer lichter und sie kamen auf eine große Wiese...* [16, с. 41]). Прийменники посилюють експресію висловлювання (*...und wie das Mädchen gerade darunter stand, fiel ein gewaltiger Goldregen, und alles Gold blieb an ihm hängen, so daß es über und über davon bedeckt war* [17, с. 640]), а іменники володіють підсилювально-актуалізаційною функцією (*der Wind, der Wind, das himmlische Kind*).

Повтор як синтаксична одиниця виконує в тексті німецької народної казки сполучну функцію. Розвиток дії в казці здійснюється за допомогою дистантного повтору-підхоплення, який має змістовну і структурну функції. Наприклад: *Auf dieser Wiese gieng es fort und kam zu <...> Danach gieng es weiter und kam zu <...> gieng es wieder weiter* [17, с. 169–170].

Як зазначають приклади, повтор-підхоплення мінімізує тривалі відрізки часу та сприяє динамізму оповіді, усуненню зайвого опису простору, який «добудовується» в уяві слухача / читача. Застосування дистантних повторів актуалізує увагу читача, виділяє наступну інформативну точку.

Оскільки повтор як явище універсальне властивий кожній мові, під час перекладу тексту німецької народної казки українською мовою перекладачі використовують, як свідчать приклади, такий самий тип повтору. Іноді виникають труднощі, пов'язані з адекватним відтворенням повторюваності, і повтор може усуватися. Наприклад:

Nach langen langen Jahren kam wieder einmal ein Königssohn in das Land [17, с. 231] – *Минав час, і через багато років до того королівства знов заблукав якийсь королевич* [2, с. 130].

У наведеному прикладі контактний повтор (*nach langen langen Jahren*) відтворюється повторюваністю синонімічних структур (*минав час, і через багато років*) і сприяє смислової розгорненості тексту.

Отже, повтор у тексті німецької народної казки виступає як один із найважливіших принципів структурної та семантичної організації фольклорного дискурсу. Повторюваність служить також засобом зв'язку між частинами тексту, засобом організації послідовності компонентів тексту і сприяє експресивності й емоційній виразності контексту.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні лексичних і синтаксичних повторів шляхом синонімічних замінів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 10–21.
2. Брати Грімм. Казки. Переклад Є. Поповича та С. Скидона. 2004. URL: https://ae-lib.org.ua/texts/grimm_tales_ua.htm#10 (дата звернення 20.12.2020)
3. Брати Грімм. Рапунцель. URL: <https://derevo-kazok.org/rapuncel-brati-grimm.html>.
4. Брати Грімм. Розумна Ельза. URL: <https://derevo-kazok.org/rozumna-elza-brati-grimm.html>.
5. Брати Грімм. Румпельштільцхен URL: <https://derevo-kazok.org/rumpelshtilchen-brati-grimm.html>.
6. Васильева Ю. Повтор как принцип организации фольклорного текста (лексико-синтаксический повтор в произведениях русского и англо-шотландского фольклора) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Саратов, 2004. 21 с.
7. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 2004. 144 с.

8. Корбут А. Повтор как средство структурной организации художественного прозаического текста (элементы симметрии) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1995. 21 с.
9. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Москва : Высшая школа, 1988. 192 с.
10. Маліновський Е. Когнітивні, прагматичні та стилістичні характеристики простого контактного повтору в англomовному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2006. 20 с.
11. Мужеловська Л. Повтор як стилістичний засіб творення експресії в поетичному мовленні Олександра Олеся. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 224–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_12_42 (дата звернення: 03.12.2020).
12. Пац Л. Функціонально-семантичні вияви категорії зв'язності в художньому тексті. *Лінгвістичні студії*. 2007. Вип. 15. С. 453–458.
13. Плющ М. Експресивно-оцінне значення повторень. *Культура мови*. 1981. Вип. 20. С. 43–46. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-10.pdf> (дата звернення: 02.2021).
14. Пропп В.Я. Кумулятивная сказка. *Фольклор и действительность: Избранные статьи*. Москва : Наука, 1976. С. 241–257.
15. Українська мова: енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.
16. Deutsche Hausmärchen / Gesammelt von J.W. Wolf. Göttingen : Dieterich'sche Buchhandlung, 1851. 439 S.
17. Kinder und Hausmärchen / Gesammelt durch die Brüder Grimm. Düsseldorf und Zürich : Artemis & Winkler Verlag, 1995. 845 S.
- folklore) [Povtor kak princip organizacii fol'klornogo teksta (leksiko-sintaksicheskij povtor v proizvedenijah russkogo i anglo-shotlandskogo fol'klora)]. Extended abstract of candidate's thesis. Saratov [in Russian].
7. Galperin, I. (2004). Text as an object of linguistic research [Tekst kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya]. Moscow [in Russian].
8. Korbut, A. (1995). Repetition as a means of structural organization of literary prosaic text (elements of symmetry) [Povtor kak sredstvo strukturnoy organizatsii khudozhestvennogo prozaicheskogo teksta (elementy simmetrii)]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].
9. Kukhareenko, V.A. (1988). Interpretation of text [Interpretatsiya teksta]. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
10. Malinovskyi, E.(2006). Cognitive, pragmatic and stylistic characteristics of simple contact repetition in English discourse [Kohnityvni, prahmatychni ta stylistychni kharakterystyky prostoho kontaktnoho povtoru v anhlomovnomu dyskursi]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
11. Muzhelovska, L. (2012). Repetition as a stylistic means of creating expression in the poetic speech of Alexander Oles [Povtor yak stylistychnyi zasib tvorennia ekspresii v poetychnomu movlenni Oleksandra Olesia]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka* : Collection of scientific works. Kamenets-Podolsky, vol. 12, pp. 224–229. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_12_42 [in Ukrainian].
12. Pats, L. (2007). Functional and semantic manifestations of the category of coherence in a literary text [Funktsionalno-semantychni vyviavy katehorii zviaznosti v khudozhnomu teksti]. *Linhvistychni studii*: Collection of scientific works. Donetsk, vol. 15, pp. 453–458 [in Ukrainian].
13. Pliushch, M. (1981). Expressive and evaluative value of repetitions [Ekspresyvno-ot-sinne znachennia povtoren]. *Kultura movy*. Kyiv, vol. 20, pp. 43–46. Retrieved from: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-10.pdf> [in Ukrainian].
14. Propp, V.Ya. (1976). Cumulative tale [Kumulyativnaya skazka]. *Folklor i dejstvitelnost: Izbrannye stati*. Moscow: Nauka, pp. 241–257 [in Russian].
15. Ukrainian language: Encyclopedia (2000). [Ukrainska mova: entsyklopediia]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].
16. Deutsche Hausmärchen (1851). [Gesammelt von J.W. Wolf]. Göttingen: Dieterich'sche Buchhandlung.
17. Kinder und Hausmärchen (1995). [Gesammelt durch die Brüder Grimm]. Düsseldorf und Zürich: Artemis & Winkler Verlag.

REFERENCES

1. Boiko, N. (2002). Types of lexical expressiveness in the Ukrainian literary language [Typy leksychnoi ekspresyvnosti v ukrainskii literaturnii movi]. *Movoznavstvo*, vol. 2–3, pp. 10–21 [in Ukrainian].
2. Braty Hrimm (2004). Tales [Kazky]. Translated by E. Popovych and S. Skidon. Retrieved from: https://ae-lib.org.ua/texts/grimm__tales__ua.htm#10
3. Braty Hrimm. Rapuntsel. Retrieved from: <https://derevo-kazok.org/rapuncel-brati-grimm.html>
4. Braty Hrimm. Rozumna Elza Retrieved from: <https://derevo-kazok.org/rozumna-elza-brati-grimm.html>
5. Braty Hrimm. Rumpelshtiltskhen Retrieved from: <https://derevo-kazok.org/rumpelshtilchen-brati-grimm.html>
6. Vasil'eva, Ju. (2004). Repetition as a principle of organizing a folklore text (lexico-syntactic repetition in the works of Russian and Anglo-Scottish